

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Історичний факультет
Кафедра етнології та краєзнавства
Софійський університет «Св. Климент Охридський»
Історичний факультет
Кафедра етнології
Національна спілка краєзнавців України
Київська міська організація

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

*Збірник матеріалів Другої міжнародної
науково-практичної конференції*

Київ
Видавництво Ліра-К
2022

Затверджено Вченою радою історичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Протокол № 10 від 21 березня 2022 р.

Редакційна колегія

Патриляк Іван, голова редколегії, декан історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, професор

Маркова Міра, співголова редколегії, декан історичного факультету Софійського університету «Св. Клімент Охридський», доктор наук, доцент

Ресни Олександр, співголова редколегії, заступник директора з наукової роботи Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, голова Національної спілки краєзнавців України

Капелюшній Валерій, завідувач кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, доктор історичних наук, професор

Гієв Гієв, завідувач кафедри етнології історичного факультету Софійського університету «Св. Клімент Охридський», доктор наук, доцент

Гончаров Олександр, кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, голова Київської міської організації Національної спілки краєзнавців України

Казмиричук Марія, доктор історичних наук, професор кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Конта Ростислав, доктор історичних наук, професор кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

Коцур Анатолій, доктор історичних наук, професор кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Пилипенко Віктор, кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Терес Наталія, кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології та краєзнавства

Історико-культурний туризм: український та зарубіжний досвід. Збірник матеріалів Другої міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 11 лютого 2022 р.). / Редкол.: І. Патриляк (голова), М. Маркова, О. Ресни, В. Капелюшній, І. Гієв, О. Гончаров, М. Казмиричук, Р. Конта, А. Коцур, В. Пилипенко, Н. Терес. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 462 с.

ISBN 978-617-520-385-9

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка, історичний факультет, кафедра етнології та краєзнавства, 2022

© Софійський університет «Св. Клімент Охридський», історичний факультет, кафедра етнології, 2022

© Національна спілка краєзнавців України, Київська міська організація, 2022

ЗМІСТ

Пленарне засідання

Томенко Микола

Історико-культурний туризм як складова державної гуманітарної політики та формування іміджу України у світі 10

Олюніна Прина

Актуальные проблемы развития этнографического туризма в Республике Беларусь 17

Маньковська Руслана

Історико-культурний туризм в Україні – сучасні тренди та перспективи..... 23

Бобіна Олег

«Туристичні магніти» Миколаєва і Миколаївщини: промислова архітектура і технічні споруди..... 35

Орлова Тетяна

Новітні фактори світової економіки й австралійський туризм..... 40

Громова Наталія

Етнографічні аспекти гірського пішохідного туризму в українських Карпатах 49

СЕКЦІЯ І

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРИЧНОГО ТУРИЗМОЗНАВСТВА

Капелюшній Валерій, Чубата Марина

Висвітлення проблем розвитку історико-культурного туризму в новітніх публікаціях вітчизняних істориків та правознавців..... 59

Кузіна Наталія

Стратегія сталого розвитку як основа функціонування туристичної галузі України 66

Вакулишин Сергій

Проблема картографічного забезпечення екскурсійно-туристичної діяльності 71

Чекаленко Людмила

До питання методики і практики туризмознавства 74

18. Туризм 2020 – тренди, які неможливо було уявити 20 років тому // URL: <https://mind.ua/publications/20208210-turizm-2020-trendi-yaki-nemozhlivo-bulo-uyaviti-20-rokiv-tomu>

19. У ДАРТ назвали туристичні тренди 2022 року // Укрінформ. 30.01.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3394215-u-dart-nazvali-turistichni-trendi-2022-roku.html>

20. У межах «Великої реставрації» тривають ремонтні роботи у Львівському музеї історії релігії // Офіційний сайт Львівської обласної державної адміністрації. URL: <https://loda.gov.ua/news?id=65363>

21. Україну обрано членом Комітету із захисту культурної спадщини у випадку збройного конфлікту ЮНЕСКО // Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayinu-obrano-chlenom-komitetu-iz-zahistu-kulturnoyi-spadshchini-u-vipadku-zbrojnogo-konfliktu-yunesko>

22. «Чеський спадок в Ужгороді»: 30 об'єктів увійдуть до нового туристичного маршруту // Укрінформ. 10.02.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3289191-ceskij-spadok-v-uzgorodi-30-obektiv-uvijdut-do-novogo-turistichnogo-marsrutu.html>

Бобіна Олег

*Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова*

«ТУРИСТИЧНІ МАГНІТИ» МИКОЛАЄВА І МИКОЛАЇВЩИНИ: ПРОМИСЛОВА АРХІТЕКТУРА І ТЕХНІЧНІ СПОРУДИ

Кожен район України унікальний і має свої цікавинки, більші або менші, але які можуть привабити туристів. На наш погляд, Миколаїв і Миколаївщина має ряд територій, будівель, інженерних споруд промислового або спеціального призначення які можуть стати об'єктами промислового (індустріального, урбаністичного) туризму. В Україні ідея і реалізація практики промислового туризму, в силу ряду причин знаходиться в зародку. Про цей вид туризму трохи знають, трохи пишуть, будують певні плани, пишуть концепції розвитку [1]. Але інформація про активний розвиток відсутня. Зазвичай об'єктами індустріального туризму вказують м. Прип'ять, кар'єри м. Кривий Ріг, частково, заводи м. Дніпро. Ми пропонуємо поширення інформації про низку об'єктів Миколаєва і Миколаївщини, які мають особливі архітектурні риси і свої технічні, інженерні особливості.

Промислова архітектура цікава тим, що, відображає публічні смаки і естетику інженерів, технарів-архітекторів, які роблять вибір між чистою функціональністю і можливістю краси і привабливості. По-друге, промислова архітектура відображає пануючі смаки і естетику конкретного місця, а по-третє, відображає історію соціуму. Саме тому історик, складаючи пазли минулого має враховувати і феномен промислової архітектури, промислового дизайну. На нашу думку архітектурне середовище Миколаєва не надто яскраве, але і йому притаманні свої особливості які можна полюбити. Це стосується як міської, так і промислової архітектури. На жаль миколаївські історики приділяються недостатньо уваги останньому феномену. Окремі відомості про зразки промислової архітектури можна знайти на е-ресурсі «Архітектура Миколаєва» (archmykolaiv.com), який підтримують Е. Васюків і Я. Ружинська. Цей ресурс, створений за зразком одеського, являє собою фото-каталог пам'яток, що збереглися і які вдалось зафіксувати. В каталозі

120 об'єктів. Ряд відомостей можна знайти в статті старшого наукового співробітника Музею суднобудування і флоту Васель О. Н. «Архітектурні стилі містобудівництва Миколаєва» [2]. Щодо архітектури промислових об'єктів на Миколаївщині, то маємо лише окремі роботи присвячені залізничним мостам і мостам м. Первомайськ. Найбільшими по кількості на території області є залишки водяних млинів, великі радянські елеватори. Але описи цих споруд відсутні, не говорячи про каталогізацію.

Якщо рухатись з півночі, по Миколаївській області то, самі давні пам'ятки промислової архітектури розташовані в м. Первомайськ. Там зберігаються залишки цехів пивного заводу збудованого в 1870 р. на березі річки Південний Буг. Завод працював до середини 90-х рр. XX ст. Там же, частково збереглась будівля контори (фасадні стіни) заводу Гейне (нині завод «Дизельмаш») збудованого в 1875 р. На території міста і поблизу нього збереглися залишки водяних млинів збудованих в кінці XIX ст. на рр. Південний Буг і Сінюха. На р. Сінюха водяний млин працював до 50-х рр. XX ст. За переказами місцевих мешканців, він був спалений напередодні ревізії. З того часу і до 2012 р. стояв занедбаний і руйнувався. На сьогодні викуплений в приватну власність, і на його території будується розважальний комплекс. Власник частково зберіг залишки будівлі і відновив греблю. В селищі Конецьполь, млин працює до сьогодні, але використовує електричну енергію. В с. Мигія частково збережена гребля і водяний млин збудований поміщиками Скаржинськими на початку XX ст. За даними О. Лаврик і В. Цимбалюк над р. Південний Буг виявлено, в 2008–2018 рр., 44 недіючих млина [3]. В. м. Первомайську в 1928 р. стала до ладу гідроелектростанція на три турбіни. На сьогодні вона є приватною власністю, але продовжує подавати струм в мережу міста. Ми не маємо інформації про агрегати, які генерують електричний струм. Але зовнішній вигляд електростанції є зразком промислової архітектури радянського періоду, і дає уявлення про будівництво електростанцій на степових річках України.

Важливою пам'яткою сучасної промислової архітектури і індустріального туризму є Південноукраїнська АЕС. За замовленням, на атомній електростанції проводять екскурсії. Але туристам потрібно знати, що Південноукраїнська АЕС це не лише атомні реактори, а і комплекс гідро-технічних споруд. В цей комплекс входить велике Ташлицьке водосховище, гідроакумулююча електростанція

та Олександрівська гідроелектростанція, разом з Олександрівським водосховищем.

Звичайно, що найбільша кількість пам'яток промислової архітектури і індустріального туризму зосереджена в Миколаєві.

Дореволюційні (1917–1921) пам'ятки промислової архітектури можуть бути представлені таким об'єктами як: 1) трамвайна підстанція – використовується як приміщення банку; 2) морська астрономічна обсерваторія – використовується за призначенням; 3) депо карт – музична школа; 4) головна поштово-телеграфна контора – офісне приміщення; 5) будівля станції телеграфної лінії Лондон – Делі – офісне приміщення; 6) пекарня Бурхачова з готелем і трактиром – працює досьогодні; 7) будівля товариства парової пекарні – використовується за призначенням; 8) стіна і головні ворота адміралтейства (завод імені 61 комунара); 9) силові електричні підстанції на перехрестях центральних вулиць – використовуються за призначенням. Але «родзинкою», на нашу думку, є комплекс будівель – цехів колишнього заводу товариства корабельних верфей, майстерень і ливарень. Завод будувався за зразками європейської промислової архітектури (Бельгія, Франція) в 1895–1897 рр. З 1897 р. працює під назвами «Наваль», «Марті», «Носенка», «ЧЗС». На території досьогодні збереглися старі цехи, їдальня для робітників та інші приміщення. Нажаль ми не можемо надати докладнішої інформації про стан цієї пам'ятки.

Найвідомішою пам'яткою промислової архітектури міста є водогінна башта збудована за проектом інженера В. Шухова. Башта стала до дії в січні 1907 р. Висота башти – 26 метрів (84 фути). Ємність бака – 50 тис. відер. Башта гіперболоїдної конструкції. Середині башти – гвинтові сходи, навколо бака – металевий балкон. Башта «пережила» революцію і громадянську війну 1917–1921 рр. В 1944 р. підірвана німецькими військовими. Відновлена і функціонувала до початку 50-х рр., до введення в дію водогону р. Інгулець – Миколаїв. З того часу не експлуатується, не реставрується, і руйнується. В 2000-х рр. була спроба за допомогою міжнародних товариств її реставрувати, але справа не зрушила з місця.

Без сумніву пам'яткою архітектури радянського періоду є комплекс будівель Миколаївської ТЕЦ збудованої в 30-ті рр. На території морського торговельного порту Миколаєва чудово зберігся (з зовні) Миколаївський портовий елеватор збудований

у 1930 р. На час будівництва він був третім за ємністю у світі і був розрахований на 41 тис. тон збіжжя (зараз 61 тис. тор)ю з боку річки відкривається чудовий вид на цю величну споруду. Пам'яткою промислової, інженерно-технічної думки та індустріальної потуги може стати крейсер проєкту 1164 «Атлант» («Адмірал флоту Лобов», «Україна»). Він стоїть у причальній стінці найстарішого промислового підприємства України Миколаївського суднобудівного заводу («Адміралтейство», завод імені 61-го комунара»). Територія цього заводу, в центрі міста, сама може стати об'єктом туристичної інфраструктури. Важливим об'єктом туризму можуть стати мости Миколаєва. Місто – єдине в Україні, яке омивається водами двох річок – р. Інгул та р. Південний Буг, і має три мости. За кожним з цих мостів стоїть своя цікава історія. Ряд споруд що з'явилися після війни теж можна віднести до пам'яток промислової архітектури. Серед них РЛС «Дуга» поблизу Миколаєва, комплекс споруд т. зв. острова «Майський», комплекс споруд Інгулецької гідротехнічної зрошувальної системи та ряд інших споруд.

Таким чином справа збереження промислової спадщини і використання її у якості культурно-історичних об'єктів є надзвичайно актуальною. На нашу думку в цьому мають зацікавлені місцеві громади. Саме вони мають стати рушійною силою у справі збереження пам'яток та їх використання як туристичних об'єктів.

Джерела та література

1. Колосінський Є. Ю., Колосінська М. І. Концепція розвитку промислового туризму в Україні. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер.: Економічні науки. 2012. № 2. С. 76–79. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpush_2012_2_17; Кривенкова Р. Ю., Ковнір Д. С. Сучасні тенденції та перспективи розвитку промислового туризму в Україні. Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України: матеріали VI Міжнарод. наук.-практ. конф. (Кропивницький, 5–6 квітня 2018 р., напрям: «Економічні проблеми, менеджмент та маркетинг в туризмі»). Кропивницький, 2018. С. 83–92; Індустріальний туризм в Україні отримає дорожню карту розвитку. Укрінформ. 29.09.2020. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3108685-industrialnij-turizm-v-ukraini-otrimae-doroznu-kartu-rozvitku.html>
2. Архітектура Миколаєва: веб-сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://archmykolaiv.com/> (дата звернення: 13.01.2022); Архи-

тектура Миколаєва. Николаевский Базар. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bazar.nikolaev.ua/content/%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0-%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B5%D0%B2%D0%B0-0;Вассель%Ольга.Архитектурные%стили%застройки%Миколаєва%1790%р.-начало%XXI%ст.%.Агора.Перспективы%социально-го%развития%регионов.Выпуск%7.Киев:Стилос,2008.С.111-119.> [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/Agora07.pdf>

3. Лаврик Олександр, Цимбалюк Валентина. Водяні млини у долині Південного Бугу: стан за матеріалами експедицій 2008–2018 років. Ukrainian Molinological Journal, 2. 2019. С. 133–144. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/11605/1/133-144lavryk_tsymb.pdf